

ALEŠ NOSE / IVO ŽAJDELA

Knjiga kot spomenik

Ustanova Memores, ki jo vodi dr. Jože Dežman, je izdala knjigo Aleša Nosea *II. udarni ali Rupnikov bataljon*

Knjiga o domobranskem Rupnikovem bataljonu ima številne presežnike: Njena velikost je nadstandardna (večja od formata A4), obsega 640 strani, v njej je objavljenih okoli 600 izključno dokumentarnih fotografij. Tudi besedila je zelo veliko, saj gre za neke vrste kroniko te najbolj znane domobranske vojaške enote. Verjetno bi knjiga zelo težko izšla pri kakšnem drugem založniku. Njen izid sta omogočili dve osebi: zgodovinar Jože Dežman s svojo ustanovo *Memores* in Andraž Stegu, ki je pokrila gotovo nemajhne stroške izdaje.

Zakaj te knjige verjetno ne bi izdal noben drug knjižni založnik? Ne samo zaradi njenega velikega obsega. Verjetno je ne bi mnogi izdali tudi zaradi njene vsebine. Ta pa je domobranstvo oziroma prikaz najpomembnejše domobranske enote, to je Rupnikovega bataljona.

Proti pozabi

Jože Dežman je na predstavitvi v Muzeju novejših zgodovine Slovenije 30. oktobra lani takoj na začetku dejal, da je ta knjiga spomenik. S tem se lahko samo globoko strinjam, saj je knjiga svojevrsten spomenik mnogim ljudem, ki so bili med drugo svetovno vojno uničevani, po vojni uničeni, potem v času komunistične diktature 45 let zamolčani in spet skrajno zaničevani, zdaj pa že 30 let v demokraciji še kar naprej zamolčani.

Večina Slovencev je z našo medvojno temo tako močno indoktrinirana, mnogi tudi interesno obremenjeni, da se še danes, ko za to ni nobenega političnega razloga, temi domobranstva na široko izogiba. Toda gre za veliko krivico in za našo nezmožnost, da bi se soočili s to krivico, jo najprej razumeli – to je vso zapletenost in tragičnost našega medvojnega dogajanja –, potem pa do nje vzpostavili

najprej za marsikoga pogumen, predvsem pa pošten odnos.

Veliki slovenski medvojni mit temelji na dveh pojmi: na osvobodilni vojni, ki so jo vodili partizani, in na kolaboraciji, pri kateri naj bi sodelovale tradicionalne politične skupine. Oboje, osvobodilni boj in kolaboracija, je povezano z okupatorjem, predvsem Nemci in Italijani.

Toda že dolgo vemo, da gre za veliki, zlagani in nasilni mit. Tako kot se partizani še zdaleč niso borili le proti okupatorju, tako tudi tradicionalne skupine niso sodelovale z njim tako, da bi to lahko poimenovali s pojmom kolaboracija. Vemo, da je bilo dogajanje med drugo svetovno vojno na Slovenskem izrazito prepleteno s komunistično revolucijo oziroma z revolucionarnim nasiljem, ki so ga komunisti izvajali že poleti 1941. To komunistično-revolucionarno nasilje je nato krojilo praktično vse, predvsem pa je povzročilo nanj reakcijo, ki je bila neizbežna in nujna. Oboje zato, ker je bilo revolucionarno nasilje tako nasilno, obsežno in propagandno agresivno, to je pokvarjeno.

Komunisti so zlorabili oziroma izkoristili izjemno težke in posebne okupacijske razmere ter s fizičnim in besednim nasiljem

planili po nosilcih dotedanje tradicionalne politike v Sloveniji. Že vrsto let je o tem napisanega zelo veliko. Zbrana in objavljena so mnoga pričevanja o komunističnem nasilju, zbrane so številke o njem, Slovenija je tako rekoč nabita s prokomunističnimi spomeniki in množičnimi grobišči.

Včasih koga slišim, da potoži, kako se kljub silni resnici o komunističnem nasilju nad Slovenci to ne pozna ne v medijih ne v šolstvu ne v kulturi. Toda za to niso krivi ne resnica ne dejstva, pač pa politika oziroma oblast. Krivci za življenje v zlaganosti so politiki, levi in desni, slednji zato, ker so zaradi svojih zasebnih interesov prepustili levici, da vlada Sloveniji in s tem vzdržuje nevzdržno zlagano mitologijo.

Pošteno in marljivo

Aleš Nose je svoje veliko delo opravil. Pred leti je v dveh izdajah izdal zajetno knjigo *Domobranci zdravo – Bog daj*, v kateri je predvsem skozi dokumentarne fotografije predstavil branilce in upornike proti komunistično-partizanskemu revolucionarnemu nasilju, vaške straže, domobrance in majhno skupino pripadnikov Jugoslovanske vojske v domovini (slovenskih četnikov).

Zdaj, po več letih skrbnega zbiranja gradiva, ji je dodal še to zajetno knjigo, v kateri je prikazal Rupnikov domobranski bataljon.

Dobrodošla dopolnitev knjige je tudi seznam vojakov Rupnikovega bataljona. V začetku rekonstrukcije moštva bataljona se je v dobršni meri naslonil na arhivsko gradivo, v katerem so obširni sezname 47. in 2. težke čete. Nekaj seznamov je bilo tudi za 17. četo. Problem je nastal pri sestavi moštva 48. in 4. čete, saj

teh seznamov tako rekoč ni oziroma je bilo gradivo uničeno.

»Potrebno je bilo pregledati razne sezname tečajnikov, obrniti res veliko arhivskega papirja, spraševati ljudi na terenu in podobno.« Pri tem mu je bilo v veliko pomoč gradivo, ki ga je zbral Stane Okoliš v knjigi *Žrtve druge svetovne vojne na ožjem Notranjskem*. Tako mu je uspelo popisati 1.179 oseb. Seveda so pri nekaterih podatkih nepopolni, tako da se seznam še vedno dopolnjuje.

Ob popisu vojakov Rupnikovega bataljona je razvidno, da jih je bilo v času delovanja bataljona 45 mrtvih. Po vojni je bilo umorjenih vsaj 62 % pripadnikov tega bataljona, ki so bili v tej enoti delno ali celo ves čas obstoja bataljona. Večino so jih umorili v opuščnem rudniku sv. Barbare v Hudi Jami pri Laškem.

Zakladnica fotografij

Odločilno težo daje knjigi fotografsko gradivo. Del ga je iz fototeke Muzeja novejših zgodovine Slovenije, ki hrani celo zakladnico. »Ne glede na to, da sem kar nekajkrat letno obiskoval njihove prostore, sem vedno našel kaj novega. Med drugim sem odkril neznane in še neobjavljene fotografije domobranskih ujetnikov na poti iz Celja proti taborišču Teharje in celo fotografijo samega taborišča, še preden je bilo napolnjeno z nesrečnimi civilnimi ter vojaškimi ujetniki.«

Fotografije iz fototeke Muzeja novejših zgodovine predstavljajo četrtno vsega fotografskega gradiva, objavljenega v knjigi. Preostali fotografski material je rezultat ne samo desetletnega terenskega dela ter raziskav po

Notranjskem in Dolenjskem. Fotografski material je iskal tudi čez mejo. »Z velikim veseljem se je s posredovanjem na to odzval nečak Vuka Rupnika, Saša Rupnik, ki mi je po elektronski pošti posredoval veliko prvič vidnih in zanimivih fotografij, za kar sem mu iskreno hvaležen.«

Pustošenje Udbe

Kot je dejal Aleš Nose, je bilo v iskanje fotografskega materiala vloženega veliko truda in časa, »kar lahko hitro predstavlja določen problem. Naslednja uganka ob najdenih fotografijah je bila osnovna dokumentacija in identifikacija oseb, prostora in časa nastanka fotografije, kasneje pa tudi opis prikazanega.«

V veliko nesebično pomoč so mu bili starejši ljudje, ki jim je uspelo prepoznati osebe na fotografijah. Seveda je bil uspeh popoln, če so različni ljudje identificirali isto osebo na fotografiji. Pri identifikaciji so največ pripomogli Anton Koščak, Franc Ravšelj, Francka Košir, Ivan Korošec, Jože Meden, Milka Rot, Rezka Debevec, Franc Ložar in drugi.

Omenil je primer pričevanja domobranca 47. čete Antona Koščaka iz Begunj pri Cerknici, ki je med vojno imel fotoaparat in je vestno fotografiral njemu zanimive trenutke ali celo svoje soborce skupinsko. »Namreč, po srečnih okoliščinah preživetja je doma shranil dva albuma fotografij z medvojno tematiko, predvsem iz Rupnikovega bataljona. Vendar Udbe preživeli domobranci ni nikoli dala miru, še posebej ob primeru aretacije Vinka Teliča leta 1981.

Takrat je pričela z zasliševanjem in ustrahovanjem prebivalcev Menišije in Notranjske. Oglasili so se tudi pri Koščaku v Begunjah. V čistem strahu, da bi dobili njegov fotografski

material, je pograbil albuma in ju vrnil v peč. Tako je bil dragoceni fotografski material za vedno izgubljen.«

Bili so branilci

S to knjigo je Aleš Nose zapolnil veliko vrzel pri prikazu naše nedavne zgodovine. Slovenija je »preplavljena« in onesnažena s partizanskimi spomeniki, mnogimi zlaganimi, tudi v zvezi z Rupnikovim bataljonom, o čemer beremo v knjigi.

Domobranci spomenikov nimajo. V mnogih krajih so po demokratizaciji postavili spominske plošče z dolgimi seznamimi imeni, ki so jih umorili komunistični partizani. Zdaj je eni od domobranskih vojaških enot postavil nadvse lep spomenik. Bili so branilci pred (partizanskim) nasiljem, uporniki proti krivicam, bili so pristna slovenska narodna vojska, zaslužijo si spomin, pieteto in spoštovanje. Kljub temu se jih nekateri, tudi na desnici, še kar naprej sramujejo. Ne vem zakaj, verjetno zato, ker so sami nerazgledani in »malik, nesamo-zavestni ljudje.

IVO ŽAJDELA

ivo.zajdela@druzina.si